

355.48(497.1)"1941"(093.2)
94:327(497.1:47)"1941"(093.2)
COBISS.SR-ID 283739404

Оригиналан научни рад
Примљен: 27. фебруар 2019.
Прихваћен: 21. октобар 2019.

Проф. др Александар Животић
Катедра за историју Југославије
Филозофски факултет у Београду,
E-mail: aleksandar.zivotic@f.bg.ac.rs

СОВЈЕТСКИ ВОЈНИ ИЗАСЛАНИК У БЕОГРАДУ О УЗРОЦИМА ПОРАЗА ВОЈСКЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ У АПРИЛСКОМ РАТУ 1941.

АПСТРАКТ: У раду се на основу до сада непознатих и некоришћених извора совјетског порекла анализира поглед совјетског војног изасланика у Београду генерала Александра Самохина на узроке пораза Војске Краљевине Југославије у кратко-трајном Априлском рату 1941. Рад садржи преглед совјетских информација и анализа о стању у југословенској војсци и њеним борбеним квалитетима уочи Другог светског рата, војним припрема непосредно пред почетак рата, борбеним дејствима током Априлског рата и анализу бројности, јачине и припремљености немачких војних снага које су учествовале у нападу на Југославију.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Југославија, Совјетски Савез, Немачка, Априлски рат, војска, борбена дејства, војни изасланик, Александар Самохин

Совјетско виђење Војске Краљевине Југославије

Од пролећа 1919. до лета 1940. југословенска краљевина и Совјетска Русија/Совјетски Савез нису имали званичне дипломатске односе. Упркос многобројним покушајима да се односи између две

земље нормализују путем успостављања редовних дипломатских односа, до тога није дошло. Преговори између две владе обновљени су у предвечерје Другог светског рата. Упркос бројним отежавајућим околностима изазваним превасходно совјетском интервенцијом у Пољској, а затим и отпочињањем совјетско-финског рата, преговори су доведени до краја у пролеће 1940, након чега је уследило потписивање трговинског уговора, а убрзо и званично међусобно признање. Током самих преговора једно од главних питања, потенцирано с југословенске стране, односило се на покушај обезбеђења стратегијског ослонаца на Совјетски Савез и набавке неопходног наоружања и војне опреме у тој земљи. Услед више проблема политичке и војне природе, упркос чврстим совјетским обећањима, они ниси испоручени до краја Априлског рата.¹ Југословенске наде у погледу добијања совјетске војне помоћи биле су подстакнуте осећањем угрожености од Италије и Немачке, немогућношћу набавке савременог наоружања и војне опреме на другом месту, старим славнофилским емоцијама и обећањима која су стизала са совјетске стране. Совјетски војни изасланик у Београду генерал-мајор Александар Самохин² је у југословенском генералштабу био веома добро

¹ О југословенско-совјетским односима опширније: Slavoljub Cvetković, „Jugoslovensko-sovjetski pregovori 1941. o zaključenju ugovora o prijateljstvu i nenapadanju“, *Војноисторијски гласник*, 1, (1991), 11–26; Миле Бјелајац, „Покушај стратешког ослонаца на СССР 1939–1941“, *Војноисторијски гласник*, 1–2, (2006), 41–66; Александар Животић, *Југословенско-совјетски односи 1939–1941* (Београд: Филип Вишњић, 2016); Владимир К. Волков и Леонид Я. Гибианский, *Восточная Европа между Гитлером и Сталиным 1939–1941* (Москва: Индик, 1999).

² Александар Георгијевић Самохин (1902–1955). У Црвену армију ступио је добровољно 1918. Завршио је војну школу у Кијеву 1923, а академију „Фрунзе“ 1934. После тога био је начелник оперативног одељења штаба дивизије и начелник штаба дивизије, затим начелник пешадијског војног училишта у Орцоникидзеу и заменик начелника Главне управе војног школства. Од септембра 1940. био је војни изасланик у Југославији. На почетку рата командовао је јединицама 29. корпуса на простору Литваније, који је у првим операцијама готово у потпуности уништен. Потом је био заменик команданта за позадину славне 16. армије, којом је командовао будући прослављени маршал Константин Рокосовски. Крајем 1941. постављен је на дужност заменика начелника Друге управе Главне обавештајне управе Генералштаба Црвене армије, а фебруара наредне године постао је начелник исте управе. Априла 1942. постављен је за команданта 48. армије Брјанског фронта, али није преузео дужност јер је авион којим је превожен на нову дужност слетео иза непријатељских линија, па је заробљен. Маја 1945. ослобођен је из заробљеништва, а крајем исте године ухапшен. Осуђен је на 25 година заточења, али је ослобођен и рехабилитован 1953. Радио је као старији предавач на војној катедри Московског државног универзитета.

примљен, добијао је неопходне информације с југословенске стране и ширио оптимизам у југословенским војним редовима у погледу слања совјетске војне помоћи. Према сведочењу савременика, на челу просовјетске струје у југословенском генералштабу налазио се други помоћник начелника Главног генералштаба дивизијски генерал Коста Адамовић, који се често у свом кабинету и у присуству млађих официра из Обавештајног одељења састајао са совјетским војним изаслаником, настојећи да максимално изађе у сусрет његовим захтевима. Трудио се да му омогући приступ југословенским војним школама, уступи секције граничних фронтова и омогући посете различитим јединицама југословенске војске.³ Генерал Адамовић у својој послератној изјави датој Генералштабу Југословенске армије не пише о свом односу са генералом Самохином, али истиче постојање дубоког уверења знатног дела официра југословенског генералштаба у потребу стратегијског повезивања и ослањања на Совјетски Савез и могућност набавке неопходног ратног материјала у тој земљи.⁴ О таквом расположењу, намерама и покушајима сведочи и тадашњи начелник Треће дирекције Главног генералштаба генерал Радивоје Јанковић.⁵ Радило се о изразу дубоко утемељеног и широког схватања унутар утицајних војних кругова да се у предстојећем сукобу и у постојећим околностима југословенска краљевина у војном смислу може ослонити само на Совјетски Савез. У тренуцима кад се у сенци интензивних преговора очекивао долазак ратног материјала из Совјетског Савеза Самохинове речи су у тешким моментима ишчекивања даљег развоја догађаја уливале оптимизам и „падале као мелем на душу свих забринутих из тих тешких дана”.⁶ С обзиром на доста добру могућност приступа релевантним информацијама, намеће се питање како је совјетски војни изасланик видео југословенску оружану силу.

Пре успостављања званичних односа совјетски генералштаб је располагао информацијама да југословенска краљевина има око 15.540.000 становника и да се бројност њене војске креће око 154.000 људи, а да укупан број војноспособних износи 1.725.000, од којих је за војну службу у случају рата одређено око 1.500.000 људи. Сматрало се да би на почетку рата у војне редове било позвано око 1.380.000 људи, док би око 120.000 било ангажовано у индустрији и

³ Војни архив (ВА), Пописник 17 (П-17), к. 3, ф. 3, д. 57, *Изјава потпуковника Милисава Ђ. Перишића*.

⁴ ВА, П-17, к. 3, ф. 4а, д. 6, *Изјава генерала Косте Адамовића*.

⁵ ВА, П-17, к. 4, ф. 1, д. 23, *Изјава генерала Радивоја Јанковића*.

⁶ ВА, П-17, к. 3, ф. 3, д. 57, *Изјава потпуковника Милисава Ђ. Перишића*.

саобраћају. Рачунало се да би у случају рата на бојно поље југословенски генералштаб извео око 32 дивизије.⁷ Совјетски генералштаб пратио је и настојања југословенске владе да набави савремену војну опрему тамо где је то било могуће, па је крајем 1939. примећено да југословенска страна покушава у Шпанији да набави тенкове и муницију који су се тамо затекли по завршетку грађанског рата.⁸

У погледу саме организације југословенске војске располагало се готово сасвим тачним подацима. Наводило се да се она састоји из копнене војске, ратне морнарице и ратног ваздухопловства, а да се томе могу придати и жандармеријске и пограничне јединице које су опремљене као и војне, на чијем се челу у мирно доба налази краљ као врховни командант, коме је потчињено Министарство војске и морнарице. У погледу броја армијских области погрешно се тврдило да постоји пет, уместо шест колико их је било. Примећивано је да су њима потчињене дивизијске области као пешадијске дивизије и сви остали делови на њиховој територији. Као југословенска особеност навођено је да пешадијске дивизије носе имена по рекама или историјским местима. Бројно стање дивизија је тачно одређено, па је нотирано да постоји 16 пешадијских, две коњичке и једна гардијска дивизија, пет армијских артиљеријских пукова, три тешка артиљеријска пука, седам противавионских артиљеријских дивизиона, један тенковски батаљон јачине четири чете, један хемијски батаљон, два инжињеријска пука, један железнички пук, један пук за везу, два бициклистичка батаљона и један батаљон голубије поште. У оружане снаге је убројано и 10 жандармеријских пукова. Ваздухопловство је процењивано као групација која се састоји из три ваздухопловне бригаде у чији састав улази седам ваздухопловних пукова, један школски авио-пук и „један батаљон аутожира”. Рачунало се да југословенско ратно ваздухопловство има око 600 борбених авиона. Ратна морнарица је оцењена као флота снаге једне школске крстарице, два разарача уз још три која су у фази изградње, шест торпедних чамаца и четири подморнице, што није одговарало истини јер је на самом делу југословенска флота била јача. Везано за укупно бројно стање, Совјети су располагали подацима да се у војсци и ваздухопловству налази укупно 134.128 људи, од којих

⁷ „Из справки Разведывательного управления РККА по вооруженным силам ряда европейских стран” у: *Военная разведка информирует. Документы Разведуправления Красной армии: январь 1939-июнь 1941*, уредник Виктор А. Гаврилов (Москва: Демократия, 2009), 45–46.

⁸ „Сводка Пятого управления РККА по событиям на западе”, у: *Военная разведка информирует. Документы Разведуправления Красной армии: январь 1939-июнь 1941*, уредник Виктор А. Гаврилов (Москва: Демократия, 2009), 209.

115.000 војника, 9.883 подофицира и 9.245 официра, у пограничним јединицама 8.553 човека од којих 8.317 војника, 193 подофицира и 43 официра, а да у морнарици има 7.746 људи, од којих 4.656 морнара, 2.507 подофицира и 583 официра. Према совјетским подацима, у Југославији се под оружјем у јуну 1940. налазило 150.427 људи, од којих војника 127.793, подофицира 12.583 и официра 9.871.⁹ Претпостављало се да се услед честих делимичних мобилизација укупно бројно стање југословенске војске пење до 600.000 људи. У погледу система попуне југословенске војске знало се да путем редовног служења двогодишњег војног рока у морнарици и ваздухопловству и 18-месечне војне обавезе у копненој војсци годишње у војску долази 120.000–130.000 регрута и да грађанство између 20. и 40. године живота чини резерву оперативне, а оно између 40. и 50. године резервне војске. Рачунало се да у случају потребе могу бити позвани и сви старији од 17 и млађи од 55 година живота.¹⁰

Почетком 1941. на совјетској страни располагало се прецизним подацима о бројности југословенске војске. Исправљене су раније грешке, па је констатовано постојање шест армија, као и три коњичке дивизије. Постојала су обавештења о делимичној мобилизацији југословенске војске услед почетка италијанско-грчког сукоба у новембру 1940, приликом које су све југословенске дивизије доведене до пуне ратне формације. Знало се и да су у јединицама Пете и Треће армије на југу земље задејствовани и резервни пукови, као и поједине специјалне јединице. Располагало се подацима да је услед мобилизације југословенска војска нарасла на 700.000–750.000 људи и да се спроводи допунска мобилизација на северу и западу земље у јединицама Прве и Четврте армије, али и обиму и обухвату мобилизацијских радњи совјетска страна није имала података.¹¹

Непосредно по војном преврату у Београду 26/27. марта 1941. совјетска страна је располагала информацијама да је нова влада предузела потребне мере за организацију одбране земље, а да су неке предузете још пре приступања Југославије Тројном пакту. До њих су долазиле и вести и ограниченој војној мобилизацији и кон-

⁹ „Из разведывательной сводки 4 (по западу) 1940 г. Пятого управления РККА”, у: *Военная разведка информирует. Документы Разведуправления Красной армии: январь 1939-июнь 1941*, уредник Виктор А. Гаврилов (Москва: Демократия, 2009), 341–342.

¹⁰ Исто, 342.

¹¹ „Из разведывательной сводки 1 (по западу) Разведывательного управления Красной армии”, у: *Военная разведка информирует. Документы Разведуправления Красной армии: январь 1939-июнь 1941*, уредник Виктор А. Гаврилов (Москва: Демократия, 2009), 542–543.

центрацији јединица Друге, Треће и Пете југословенске армије на источним и југоисточним границама, а претпостављало се да ће ускоро започети и мобилизација и концентрација јединица Прве и Четврте југословенске армије на северним и западним државним границама, односно да ће укупна југословенска војна снага са 26 дивизија и шест самосталних бригада ускоро достићи снагу од 48–50 дивизија и 10 самосталних бригада, са укупно 1,2 до 1,3 милиона људи под оружјем.¹² У погледу процене југословенских војних снага, радило се о тачним информацијама о стању укупних југословенских мобилизацијских капацитета, али се јасно види да су Совјети доста слабо познавали специфичности југословенске војне организације, посебно њене ратне формације и да су број југословенских дивизија одређивали на основу претпоставке да је њена формација слична немачкој, британској или совјетској, па је тако процењено да Југославија располаже двоструко већим бројем дивизија него што је то било у стварности, а у ствари бројност једне њене дивизије је била готово двоструко већа од оних у другим модерним армијама.

Иако је совјетски војни изасланик био добро примљен у Београду и услед повољне климе у међусобним односима имао приступ значајним информацијама војног карактера, деценија совјетског војног одсуства с југословенског тла и наслаге ранијег неповерења и неподозрења које се и даље осећало учинили су да оне често буду уопштеног и шаблонског карактера. Упркос тврдњама да је совјетска војна обавештајна служба располагала развијеном обавештајном мрежом у Југославији¹³, документи говоре да се у стварности оперисало ограниченим квантумом информација о југословенској оружаној сили.

Совјетско војно изасланство у Априлском рату

Почетак напада на Југославију и немачко бомбардовање 6. априла 1941. совјетско војно изасланство је заједно с остатком совјетске мисије у Београду дочекало у згради посланства. Након тре-

¹² „Спецсообщение Разведуправления Генштаба Красной армии К перевороту в Югославии”, у: *Военная разведка информирует. Документы Разведуправления Красной армии: январь 1939-июнь 1941*, уредник Виктор А. Гаврилов (Москва: Демократия, 2009), 575–576.

¹³ Алексеј Тимофејев, *Руси и Други светски рат у Југославији. Утицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији 1941–1945* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2011), 234–235.

ћег таласа бомбардовања града целокупно особље посланства, укључујући и војно изасланство, кренуло је пут Тополе. На том путу свега десетак километара од града покварио се аутомобил генерала Самохина, али је он успео да се домогне Тополе у раним вечерњим сатима. У ноћи 7/8. априла кренули су ка Врњачкој бањи, где је требало да се прикупе све дипломатске мисије. Крећући се тешко по раскаљаним и закрченим путевима, сместили су се у Врњачкој бањи, где су коначно успоставили директан контакт с представницима југословенског Министарства иностраних послова. У Врњачкој бањи одлучено је да главни део посланства ту остане, а да се у Ужицу југословенској влади придруже отправник послова Лебедев с другим секретаром Солодом и војни аташе генерал Самохин са својим помоћником за ратну морнарицу капетаном – поручником Ларичевим и возачем поручником Коваленком¹⁴ за кога се у домаћој историографији тврдило да је био помоћник совјетског војног изасланика у Београду.¹⁵ Остатак војног изасланства, на челу с помоћником војног изасланика пуковником Масловим и секретарем војног изасланства капетаном Васиљевим, остао је у Врњачкој бањи.¹⁶ Они су се заједно с осталим службеницима посланства и члановима њихових породица вратили у Београд по завршетку Априлског рата.¹⁷ У Чачку је генерал Самохин 9. априла добио дозволу од министра војске и морнарице генерала Богољуба Илића да може слободно да се креће у зони борбених дејстава. Он се већ у Чачку сусрео са сасвим противречним вестима о стању на фронту, од којих су једне

¹⁴ Петар Михајлович Коваленко (Енгелс, 1913 – Москва, 1960). Завршио је средњу техничку школу и пешадијско училиште. Краће време је био у резерви, а поново је активиран 1938. По активирању завршио је тенковско училиште. Учествовао је у Совјетско-финском рату као ађутант самосталног тенковског батаљона. Од октобра 1940. био је на службу у Главној обавештајној управи Генералштаба Црвене армије. По повратку из Југославије, где је био од децембра 1940. до маја 1941, током Другог светског рата био је претежно на штабним дужностима, задужен за оперативне и обавештајне послове. Од фебруара 1944. био је помоћник шефа совјетске војне мисије при НОВЈ. Учествовао је у многим борбама и извиђачким акцијама Другог пролетерског корпуса НОВЈ. После рата је био на дужностима у оклопно-механизованим јединицама. Због болести је пензионисан у чину потпуковника 1958. Херој Совјетског Савеза.

¹⁵ Алексеј Тимофејев, *Руси и Други светски рат у Југославији. Утицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији 1941–1945* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2011), 237–238.

¹⁶ Архив внешней политики Российской федерации (АВПРФ), фонд 6 – Секретариат Молотова (6), опис 3 (о. 3), дело 371 (д. 371), папка 27 (п. 27), лист 77–78 (л. 77–78).

¹⁷ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 128.

говорице о југословенским, а друге о немачким победама. Ту се уверио и у постојање панике, за коју је чврсто веровао да је изазвана „са стране”.¹⁸ Заједно с Лебедевим, 10. априла сусрео се у Ужицу с министром иностраних послова Момчилом Нинчићем и његовим помоћницима. У кратком разговору, који је одисао напетом, бригом и нервозом, добио је обавештење да је ситуација на фронту забрињавајућа, да су Немци пробили југословенски фронт на неколико места и да се влада хитно евакуише ка Сарајеву, где су и Лебедев и Самохин позвани. И током краткотрајног боравка у Ужицу уверио се у велики страх и панику која настаје и на сам звук авионских мотора. Пут ка Сарајеву, дугачак око 200 километара, трајао је око 30 часова услед спорог кретања преко планинских превоја по киши и снегу. Током читавог пута од Врњачке бање до Сарајева наилазио је на топао пријем становништва, а у Вишеграду је дочекан с овацијама.¹⁹

Пристигавши у Сарајево, затекли су југословенске званичнике у много бољем и оптимистичнијем расположењу него што је то било приликом расанка у Ужицу. Ту су добили вести о повољнијем стању на фронтовима. На састанку с министром Нинчићем 12. априла добио је информацију да се стање на фронту побољшало, да су се југословенске и британске снаге спојиле иако још увек није успостављена јединствена команда. То му је нешто касније потврдио и министар војни генерал Илић, који се интересовао за могућност хитне испоруке тенкова и авиона из Совјетског Савеза.²⁰ Услед бомбардовања Сарајева, заједно с отправником послова Лебедевим и дипломатским службеницима који су их пратили, био је принуђен да 14. априла напусти Сарајево и крене ка Трнову. Пошто су изгубили везу с југословенским властима, на вест да су владини органи отишли ка Мостару, упутили су се ка том граду. Споро су се кретали услед војне колоне с многобројним заустављањима и контролама. Пошто су заостали за војним колонама ради одмора на путу за Мостар, били су задржани од импровизованог усташког одреда у Прозору.²¹ Одатле су их усташке власти упутиле у Бугојно, а потом у Ливно, где су се снабдели бензином. Одатле су преко Сиња стигли у Сплит. Из Сплита су 15. априла кренули ка Шибенику, где је генерал Самохин од италијанског генерала добио дозволу за кретање ка Загребу. Како је пут преко Бенковца био закрчен, кренули су ка Задру. Плашећи се останка у Задру, вратили су се у Бенковац и 16. априла

¹⁸ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 80.

¹⁹ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 81–82.

²⁰ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 85.

²¹ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 89.

упутили ка Книну, а затим ка Бихаћу. Успут су се сусретали са „сликама италијанске окупације” – хапшењем жандарма у Бенковцу, колонама ратних заробљеника, од којих су многе Италијани у Задру користили за различите принудне радове. Међу ухапшенима су видели и знатан број цивилних лица. У околини Бихаћа задржани су немачког официра и спроведени у штаб, где им је саопштено да ће даље бити упућени преко Карловца у Загреб, где су стигли 17. априла.²² У Загребу су у немачкој команди примљени врло грубо. Саопштено им је да не могу назад у Београд и да ће бити послати у Грац, сем једног човека који може да се врати ради затварања посланства. Након интервенције министра иностраних послова Трећег рајха Јоакима фон Рибентропа дозвољен им је повратак у Београд у пратњи немачких официра. У Београд се нису вратили главним магистралним путем, већ споредним путем којим се раније кретала немачка војска. Успут су на сваком кораку виђали подигнуте немачке и хрватске заставе и сретали хрватске грађане који су немачку војску поздрављали уздигнутом руком. Тако су преко Загреба, Дугог Села, Кутине, Новске, Нове Градишке, Брода, Винковаца, Вуковара, Сремске Митровице, Шапца, Обреновца, Уба и Лазаревца у раним јутарњим сатима 20. априла стигли у зграду совјетског посланства у Београду.²³ Крећући се за југословенском владом, а потом централним деловима земље, генерал Самохин је био у прилици да се на директан начин упозна с током борбених дејстава, као и с размерама војног пораза југословенске краљевине. Суочивши се с догађајима на терену, био је у могућности да темељно анализира узроке југословенског војног слома и упозна се с немачком армијом и њеним начином извођења борбених дејстава.

Анализа тока борбених дејстава

Генерал Самохин је имао информацију да је генерал Душан Симић још 3. априла 1941. имао поуздане информације о груписању немачке војске на југословенским границама и да је због тога убрзао прикупљање југословенских војних снага на главним оперативним правцима. Био је сведок првог налета немачких бомбардера на Београд, за које је процењивао да их је „било око 50 и да су некажњено бомбардовали град”.²⁴ Везано за концентрацију и стратегију

²² АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 90.

²³ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 91–93.

²⁴ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 26.

ски развој Војске Краљевине Југославије, генерал Самохин није располагао прецизним обавештењима. Он је тврдио да је на фронту према Бугарској образована оперативна група сачињена од снага Пете и Треће армије под командом некадашњег министра војног генерала Недића и да је генерал Цукавац, командант Пете армије, под својом командом имао 12 пешадијских дивизија и три самосталне бригаде, а да је генералу Брашићу, команданту Треће армије, било потчињено 14 пешадијских дивизија и три самосталне бригаде, односно да је на том делу фронта било 26 пешадијских дивизија и шест самосталних бригада.²⁵ Информације су биле у супротности са стварним стањем, како у погледу организације командовања, тако и у погледу јачине ангажованих војних снага.²⁶ Сасвим погрешно је сматрао да је фронт према Румунији и Мађарској био брањен од групације коју су чиниле Прва и Друга армија. Није имао информацију ко је командовао том групом, али је веровао да је Првом армијом јачине 10 пешадијских и две коњичке дивизије, уз две самосталне бригаде, командовао генерал Недељковић, док је Другом, која је имала у свом саставу шест пешадијских дивизија, наводно командовао генерал Лукић. Тако је, по његовом мишљењу, у рејону Суботица-Осијек и Београд-Вршац било 16 пешадијских и две коњичке дивизије с још две самосталне пешадијске бригаде, што ни у ком погледу није одговарало истини. Он је мислио да су северозападни фронт браниле Шеста и Четврта армија, при чему је у Четвртој било шест, а у Шестој четири пешадијске дивизије, односно укупно 10 пешадијских дивизија. Везано за ангажовање гардијских јединица тврдио је да је Гарда била јачине једне пешадијске и једне коњичке дивизије с два артиљеријска пука и да је све време рата била у резерви Штаба Врховне команде, што ни у погледу јачине, нити у погледу њене намене, није одговарало стварности.²⁷

Снага југословенских ваздухопловних јединица процењена је на око 780 борбених и око 200 хидроавиона, што је било приближно тачним подацима, као и процена да се на почетку рата располагало с око 2.000 артиљеријских оруђа већег калибра, што је износило око 40% укупне југословенске артиљерије. Самохин је располагао податком о постојању око 1.900 противоклопних оруђа. Приближне истини су биле информације и о укупном броју југословен-

²⁵ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 27.

²⁶ О прецизном груписању југословенских и немачких војних снага 1941, стању опремљености југословенске војске и систему командовања опширније: Velimir Terzić, *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941*, I (Beograd: Narodna knjiga, 1984).

²⁷ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 27.

ских тенкова, али не и о њиховој структури, јер се веровало да је у наоружању било и 20 тешких тенкова, којих у строју није било. Тако је укупна југословенска војна снага процењена на 53 пешадијске и три коњичке дивизије, осам самосталних бригада, 980 авиона, до 2.000 артиљеријских оруђа и 100 тенкова.²⁸

У погледу италијанских, немачких и мађарских снага Самохин се сусрео с подацима да је на италијанско-југословенској граници ангажовано седам италијанских дивизија, од чега три моторизоване, две оклопне и две алпинске, док је на немачко-југословенској граници оперисало 11 дивизија – једна оклопна, четири моторизоване и шест пешадијских, прикупљених у ширем рејону Беча након довожења из Француске. Према његовом мишљењу, из југоисточне Мађарске дејствовало је три моторизоване и једна оклопна дивизија, а из Румуније једна моторизована и две пешадијске дивизије. Из Бугарске је, према Самохиновим информацијама, на Нишком правцу дејствовало осам дивизија (једна оклопна, две моторизоване и пет пешадијских), а на Струмичком правцу 10–11 дивизија – две оклопне, 4–5 моторизованих и 4–5 пешадијских. На југу Бугарске, против грчких снага ка Солуну, оперисало је осам пешадијских и моторизованих дивизија, као и једна оклопна.²⁹ Процењивао је да је у рату против Југославије било ангажовано пет оклопних дивизија са по 400 тенкова у свакој, што би значило да је укупно било 60 тешких и 900 средњих, док су остали били лаки тенкови, а подржавале су их три ваздухопловне дивизије са по 450 авиона. Исто тако процењивао је да су у акцији учествовала два мађарска корпуса, а да су по завршетку борбених дејстава на југословенску територију ушле бугарске трупе јачине 5–6 дивизија. Располагао је информацијама да су главне италијанске снаге наступале ка Сушаку и Љубљани, а помоћне из Задра ка Шибенику и Госпићу. Мислио је да је с мора извршен десант ка Мостару, док је за италијанске трупе из Албаније имао обавештења да су дејствовале ка Подгорици и Цетињу. За Немце је знао да су дејствовали ка Карловцу, Винковцима и Београду, из Мађарске правцем Суботица – Нови Сад – Београд, из Румуније ка Вршцу и Београду с помоћним снагама ка Кикинди, Петровграду и Смедереву, из рејона Софије ка Нишу, Ћуприји и Београду и правцем Крушевац – Краљево – Ужице, као и Ћуприја – Неготин. С југа су Бугарске немачке трупе дејствовале ка Струмици, Скопљу, Митровици и Краљеву, а од Штипа ка Битољу и Скопља ка Тетову,

²⁸ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 28.

²⁹ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 28–29.

Гостивару и Дебру, док је помоћни удар изведен на правцу Ћустендил – Врање и Ћустендил – Куманово.³⁰

Ток борбених дејстава делио је на два дела – етапу пограничних окршаја (6–9. априла) и етапу покушаја одбране главне одбрамбене линије (10–17. априла). У вези са првом етапом рата Самохин је био доста површно обавештен, а информације које је имао често су биле нетачне. Говорио је о почетку немачког бомбардовања и великим цивилним жртвама бомбардовања градова – Београда, Ниша и Скопља. Везано за борбе на граничном фронту првог дана рата, истицао је да су вођене на широком фронту од Струмице, преко Цариброда, до Вршца и да су Немци тог дана претрпели неуспех, а да су на Сипском каналу поражени уз велике губитке. Писао је и да су југословенске трупе, јачине једне моторизоване дивизије, продрле на Нишавском правцу око 30 километара у дубину бугарске територије, а да на северном фронту од Суботице до Љубљане није било значајних дејстава, те да се тог дана формирао чврст фронт од Солуна до Љубљане. По његовом мишљењу, и четири британске дивизије сконцентрисале су се између левог бока грчког северног и десног бока југословенског источног фронта. Располагао је информацијама о југословенском бомбардовању Беча и Темишвара и британском Софије. Његове информације су само делимично биле тачне јер Немци првог дана копнених операција нису постигли планиране успехе, али ни југословенске трупе нису успеле да одбаце снаге нападача, а још мање да продру у Бугарску. С обзиром на то да није имао директан увид у ток борбених дејстава на Нишавском правцу, Самохин је подлегао лажним вестима које су се првих дана рата шириле у позадини о наводним југословенским успесима на источном фронту, заузимању Софије од јединица генерала Недића и његовом наводном унапређењу у чин војводе. У погледу анализа операција вођених наредног дана Самохин је пао у замку сопствене контрадикторности, објашњавајући да је услед новог јаког напада на граничном фронту и тешког бомбардовања Ниша, Скопља и Београда започело повлачење југословенских трупа и да је генерал Цукавац, командант Пете армије, напустио своје трупе. Тај опис дешавања био је ближи реалности него онај везан за претходни дан, али генерал Самохин није објаснио како је дошло до тако радикално измене ситуације у току само једног дана, нити је кориговао своје утиске о првом дану ратних операција, иако је као искусан официр морао бити свестан нелогичности и контрадикторности свог исказа.

³⁰ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 30.

Везано за 8. април, истицао је да је тог дана пробијен југословенски фронт код Струмице и да је започело гоњење југословенских трупа, а да су борбе на прилазима Нишу биле жестоке и да су Немци на прилазима граду претрпели велике губитке у оклопној техници. Према њему, пресудни догађаји одиграли су се 9. априла, када су војници и официри хрватске народности након радијског обраћања Анте Павелића започели с масовним напуштањем јединица југословенске војске. Како је рекао, у том тренутку југословенска оружана сила остала је без 40% својих укупних ефектива. Резултат тога било је брзо немачко напредовање ка Загребу, Љубљани и Суботицу, што је за последицу имало повлачење југословенске војске са читавог северног фронта под притиском јачег противника.³¹

Везано за другу етапу рата, Самохин погрешно констатује да је Скопље пало 10. априла, али сасвим поуздано закључује да је под утиском догађаја на тлу Хрватске започело масовно напуштање војске од војника и официра хрватске националности. Због одласка официра многе југословенске јединице буквално су обезглављене и у таквом стању започеле су повлачење на главну одбрамбену линију, која је требало да се протеже Савом, Дунавом и Дравом. Самохин износи податак, који није могуће проверити, да се влада Душана Симовића обратила совјетском војном изасланству за указивање војне помоћи не само у оружју и војној опреми већ и добровољцима, по угледу на Шпанију. Приликом повлачења на главну одбрамбену линију, Штаб Врховне команде изгубио је везу с потчињеним армијама и располагао је информацијама о борбеним дејствима искључиво на основу пресретнутих британских и немачких веза. Сматрао је да су догађаји од 11. априла – односно пад Битоља, Бање Луке, Охрида и Солуна – суштински одредили исход рата и да је немачки продор ка Крагујевцу, уз одлазак „три југословенске дивизије у Грчку”, ослабио положај Војске Краљевине Југославије до крајњих граница. С обзиром на то да се 12. априла налазио у близини Штаба Врховне команде и владе, с лица места је сведочио о драматичи збивања тог дана. Док је главнина снага покушавала да се повуче ка линији Дунав – Сава – Краљево, истицао је храбар отпор војске, народа и радника у Крагујевцу и околини, који су по његовом сведочењу око два дана задржавали главнину немачких нападних колона и стишавали дејство „пете колоне” по цену великих жртава. Писао је о великом боју на прилазима Тополи и покушајима југословенске владе да обезбеди британску помоћ. По његовом сведочењу, Британци су обећали да ће убрзо упутити две механизоване дивизије

³¹ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 30–31.

на југословенску територију. Сматрао је да у тим тренуцима југословенска страна није искористила ситуацију у којој због лошег времена авијација није могла да дејствује, како би стабилизовала свој фронт. Оцењивао је да се општа мобилизација врло лоше спроводи и да мобилисане јединице имају „1–2 пушке на целу чету, а да су потпуно неопремљене”. За њега, вест о одласку потпредседника владе Мачека и министра Торбара у Хрватску погубно је утицала на већ озбиљно нарушени морал војске.³²

Самохинова процена ситуација на фронту 13. априла није била ни најмање оптимистична јер се југословенска војска под притиском кретала ка Црној Гори, а Немци су снажно бомбардовали Сарајево и Ужице. Симовићеву реконструкцију владе, у којој је министра трговине Андреса, који је дао оставку, заменио Бариша Смољан, а ради одржавања вештачке националне равнотеже, као министар без портфеља уведен у владу Јурај Крњевић уз улазак Словенаца Франца Сноја као министра без портфеља и Мими Крека за министра јавних радова уместо погинулог Франца Куловца, сматрао је изразом политичке нужности у безнадежној ситуацији. За Самохина је 14. април био дан потпуне катастрофе југословенске државе и војске. Пошто није имао прецизне информације, сматрао је да је влада авионима отишла у Турску. Био је сведок снажног немачког бомбардовања Сарајева и Мостара, као и масовног заробљавања југословенских официра и војника. До њега су долазиле информације и да је у Црној Гори проглашена совјетска власт и да је потрајала до поднева 16. априла, као и штурми подаци о успесима југословенске војске у Албанији. О последњим данима Војске Краљевине Југославије писао је као тренуцима пада Краљева, Ужица, Сарајева и Шибеника 15. априла, Цетиња 16. априла, кад су остаци југословенске војске одступили ка Никшићу, а насупрот свеопштем поразу и расулу јединице које су се затекле у Албанији налазиле су се на 30 километара од Љубљане. Гледано из његовог угла, одлазак владе из земље произвео је потпуни хаос и завео потпуно безвлашће у земљи, што је успешно користила „пета колона”. Означавао је генерала Недића као иницијатора идеје о почетку преговора с немачком страном и слању делегације у Београд ради потписивања примирја и на крају под немачким притиском безусловне капитулације. Генерале Недића, Бодија и Калафатовића, заједно с бившим министром иностраних послова Александром Цинцар-Марковићем, сматрао је „капитулантском групом”. Процењивао је да је у борбеним дејствима

³² АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 32.

југословенска војска имала око 50.000 погинулих и око 150.000 рањених, што је било знатно више, као што је преувеличана и његова процена да је у бомбардовању Београда страдало 32.000, Сарајева 12.000, Ниша 4.000 и Скопља 2.000 људи, док је немачке губитке процењивао на око 2.500 мртвих и око 5.000 рањених.³³ Иако током борбених дејстава није био у прилици да прикупи поуздане информације, крећући се заједно с југословенском владом, а потом и самостално простором на коме су вођене борбе, као непосредан сведок и искусан официр успео је да означи главне процесе, анализира их и донесе одговарајуће закључке.

Организација војске

Једном од главних слабости југословенске војске генерал Самохин сматрао је њену застарелу организацију и слабу техничку опремљеност. Пешадијске дивизије које су имале и до 30.000 људи, пешадијске пукове јачине 5–6.000 људи и артиљеријски од око 3.000 људи гледао је као масивне и непокретне, неприлагођене савременом боју. По њему, масовности југословенских јединица умногоме је доприносила њихова четворна формација, односно организација дивизије с четири пешадијска и 1–2 артиљеријска пука и пешадијског пука с четири батаљона и противоклопном четом јачине 12 оруђа. Исто тако, мањак оклопних јединица, за које је погрешно тврдио да су имале снагу три батаљона, а постојала су свега два и слаба авијација од свега шест пукова, иако није знао или је пренебрегавао да их је било осам, за њега су били озбиљни недостаци југословенске војске и суштински узроци њене слабе ефикасности у савременом боју. У вези са оружјем примећивао је да у борбеним дејствима у јединицама југословенске војске није видео нове моделе наоружања и војне опреме у односу на оно кое је раније упознао.³⁴

Насупрот југословенској војној организацији, коју је сматрао затарелом, истицао је немачку војну организацију као савремену и у својим извештајима јављао појединости везане за организацију немачких ваздухопловних снага, формацију немачких оклопних, моторизованих, брдских и пешадијских дивизија. У погледу наоружања немачке пешадије било му је упадљи-

³³ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 33–34.

³⁴ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 35–36.

во присуство великог броја аутомата, лаких митраљеза и минобацача, док је у артиљерији примећивао да превладавају хаубице, као и да унутар дивизија постоји снажна противоклопна артиљерија. Везано за савремене немачке тенкове, закључио је да су југословенска противоклопна оруђа у калибру 37 и 75 милиметара била беспомоћна у борбама с немачким средњим и тешким тенковима, али да су код Кочана успели да униште око 20 средњих тенкова.³⁵

Командовање

Анализирајући проблематику командовања у југословенској војсци током Априлског рата, генерал Самохин је закључио да је оперативно руковођење југословенског врховног командовања дошло до изражаја само у смислу раније разрађеног оперативног плана. Он је југословенском ратном плану замерао искључиво дефанзивни карактер, који је у почетку подразумевао одбрану граничне линије, потом ослонац на велике реке – Саву, Дунав, Велику Мораву и Уну, а потом одсудну одбрану планинских рејона у унутрашњости земље. По њему свака армија и свака дивизија у духу тог плана имале су одређене инструкције и требало је да дејствују по њима. Он је југословенским ратним планерима замерао да нису довољно водили рачуна о реалном односу својих и противничких снага и да је зато у пракси брзо дошло до тога да су армије и дивизије биле принуђене да самостално воде борбе, ослањајући се искључиво на своја, махом пешадијска средства. Сматрао је да је југословенско врховно командовање већ 8. априла изгубило сваку оријентацију у реалном времену и да наређење о повлачењу на линију одбране дуж великих река не само што није одговарало фактичком стању већ је и погоршавало положај армија које су се бориле за излазак из окружења које им је претило. Као примере необавештености југословенског врховног командовања о стању на фронту наводио је своје разговоре с министром војним генералом Илићем, који му је признао да информације о дешавањима добија преко британског радија. Други пример губљења реалне оријентације за њега је била усхићеност генерала Симовића британским обећањем да ће ускоро бити послате две британске механизоване дивизије, у околностима када је Бања Лука већ пала, Краљево се налазило пред падом, фронт се

³⁵ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 37.

повијао ка планинама, а Италијани напредовали дуж морске обале ка Шибенику, Сплиту и Дубровнику. Према његовом мишљењу, дезорганизацији система командовања ишла је на руку и делатност „пете колоне“, која је већ другог дана рата у својим рукама имала највећи део стационарног система веза. Наглашавао је да штабови армија до краја рата нису знали где се налази Штаб Врховне команде, а као позитивно искуство из рада Штаба Врховне команде истицао је чињеницу да је успео да избегне уништење у деловању немачке авијације. За њега је главна грешка југословенског врховног командовања била у најближој вези с целокупним системом припреме земље за рат и делимично у ратном плану, који је одражавао тај и такав систем. У условима одсуства савремених средстава за вођење рата, неповољних државних граница, како по облику, тако и дужини, покушај базирања главнине одбране у равницу у окршају с противником какав је била Немачка, по мишљењу Самохина, неизбежно је водио ка губитку главних снага у равници и немогућности успостављања чврстог одбрамбеног система у планинским пределима. Сматрао је да би за немачку страну много теже било да је југословенска страна као прву одбрамбену линију искористила природну баријеру коју чине велике реке, уз пребацивање главнине индустрије у планинске пределе унутрашњости земље.³⁶ Закључивао је да немачко командовање није одустајало од својих принципа везаних за уништење противника по деловима на основу једновременог притиска на оперативну дубину противника и да је ток рата показао да уопште није било потребно мењати основну замисао операција, чија се целовитост у погледу карактера и изабране форме задржала све до југословенске капитулације.³⁷

Тактика

Везано за анализу југословенских тактичких форми, Самохин се ограђивао да није у стању да изведе целовитије закључке јер на основу виђеног у Априлском рату није било могуће то учинити. Сматрао је да су борбена способност војске, која је била подривена изнутра, слаба обученост резерве, заостала тактика, као и слаба техничка средства, довели до губитка способности супротстављања нападачу и да то представља главни разлог хао-

³⁶ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 40–42.

³⁷ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 2.

тичног начина извођења борбених дејстава, који се у сусрету с неупоредиво спремнијим противником често претварао у очајнички отпор мањих окружених група. Уочавао је да је током рата југословенска војска изводила искључиво одбрамбене акције. Оцењивао је да је борбени поредак дивизије био сувише растегнут на 20 километара у просеку, с 10–12 батаљона у првом ешелону, док је пук покривао фронт од приближно 8 км и имао је у првом ешелону три, а у другом један батаљон, док је батаљон најчешће бранио фронт дужине 4 км с три чете у првом и једном у другом ешелону. Закључивао је да се до пуковског нивоа систем држао под контролом, а да на вишим нивоима уопште није функционисао и да зато употреба већих јединица као целине није могла да дође до изражаја. У погледу противоклопне одбране дивизије, која је имала укупно 48 противоклопних оруђа калибра 37 милиметара, таква дивизија била је у неповољном положају, што је немачке оклопне јединице доводило у готово идеалне услове. Исто тако, мали број артиљеријских оруђа за подршку онемогућавао је јачу одбрану у савременим условима вођења борбе. Закључивао је да су се сви бојеви у којима је југословенска војска исказивала организованији отпор завршавали обилазним маневром немачких снага. Где год су Немци наилазили на згуснути фронт, они су једновременно готово по шематском принципу тукли комплетну дубину распореда браниоца, уз пробој који је потом следио у циљу одвајања појединих елемената борбеног распореда једних од других и њиховог појединачног уништења.³⁸ Сматрао је да је југословенску одбрану додатно отежавало одсуство снажније ловачке и бомбардерске авијације, као и мали број расположивих тенкова. Резултат тога била је апсолутна немачка превласт и на земљи и у ваздуху. Закључивао је да су то основни разлози што се југословенска одбрана током рата сводила на појединачне случајеве херојства и погибије или бекства.³⁹ Везано за кретање при одступним маршевима јединица југословенске војске, оцењивао је да ништа није показано јер се при повлачењу кретало у два реда с комором у средини, што се на крају сливало у јединствени поток у коме се мало шта могло препознати и разазнати. У таквим условима није могло доћи до сусретних бојева.⁴⁰ Везано за тактику ваздухопловних јединица, примећивао је да упркос несумњивој ваздушној превласти Немачке, југословенско

³⁸ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 3.

³⁹ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 44–45.

⁴⁰ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 47.

ваздухопловство успело да оформи веће нападне формације и да изврши одређене нападе на циљеве који су се налазили на простору Аустрије, Румуније и Бугарске, при чему је претрпело знатне губитке од дејстава противавионске артиљерије. У другом делу рата, по његовом сведочењу, југословенско ваздухопловство претрпело је знатне губитке како у ваздушним борбама, тако и на аеродромима, па није могло у значајнијој мери да испољи утицај на даљи ток борбених дејстава. Располагао је обавештењима да је мањи број авионских посада с авионима успео да напусти земљу. Био је сведок „херојске појединачне борбе пилота – ловаца“, који упркос дивовском држању нису могли да нанесу теже губитке немачкој авијацији. Сем тога, сматарао је да се од ваздухопловних снага, које су у свом саставу имало различите типове авиона, од којих су многи били технички заостали, са слабо развијеном мрежом аеродрома која није омогућавала примену ширих маневара и заштиту од удара из ваздуха, није могло очекивати више, те да су то кључни разлози који су довели до брзог слома југословенског ваздухопловства.⁴¹

Сумарни утисци о недостацима Војске Краљевине Југославије

Сумирајући утиске о југословенској војсци и њеном поразу у краткотрајном судару са силама Осовине, генерал Александар Сомохин је закључио генерал Симовић није успео ни да консолидује стање унутар саме владе, пре свега у погледу односа између потпредседника владе Влатка Мачека, на једној и представника некадашњих опозиционих партија, на другој страни и то је, по његовој оцени, уносило само сумње и бриге у народ, а влада са своје стране није много чинила како би изашла у сусрет захтевима који су се неколико дана раније могли чути на демонстрацијама. Националне мањине, подстакнуте споља, тежиле су слому државе, а побуна у Хрватској пресудно је утицала на даљи ток догађаја. Као један од узрока брзог слома југословенске оружане силе маркирао је и подвојености унутар самог националног корпуса, који је био опредељен за пружање отпора Осовини, али нагрижен унутрашњим политичким и социјалним сукобима. На економском плану Сомохин је сматрао да је Југославија била својеврсни „економски привезак Енглеске и Француске“ и да је као таква

⁴¹ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 67.

развијала екстензивну привреду у којој се индустрија слабо и споро развијала, и то искључиво на прерађивачкој страни. За совјетског војног изасланика југословенска економска зависност од иностранства озбиљно се одразила на одбрамбену моћ земље, посебно у сфери војне индустрије, која је упркос постојању низа војних фабрика производила готово искључиво пешадијско наоружање, без производње тенкова и артиљеријских оруђа, уз слабу ауто-индустрију и недовољно развијену авио-производњу. То је усмерило Југославију ка војним набавкама у иностранству, и то у ограниченим количинама. Он је у томе видео главни разлог зашто је југословенска војска ушла у рат слабо технички опремљена и без савремених борбених средстава.⁴² Припрему оружаних снага за вођење савременог рата сматрао је изузетно слабом. Истицао је да је Југославија имала наоружање и опрему за свега 53 дивизије, док је 10 било без наоружања и опреме. Не познајући довољно југословенску војну организацију, судећи према укупној бројности о броју југословенских дивизија, Самохин је прецењивао њихов укупан број у југословенској војсци, али је у погледу размера био у праву јер је за отприлике шестину југословенских формација недостајала опрема. Сматрао је да је одсуство савремених ратних средстава утицало на егзистирање превазиђених форми боја.⁴³ Командни кадар је, по мишљењу генерала Самохина, школован на превазиђеним тактичким формама и због тога је услед шаблонског начина размишљања лако губио контролу над трупам у сусрету са савременим тактичким поступцима противника, док је на другој страни више командовање слабо познавало савремено ратовање и стварало „академске форме ратног плана“, без осврта на своје могућности и могућности противника, покушавајући да води борбу с противником који је по свим параметрима био јачи, а да није ни покушао да искористи географске предности.⁴⁴ Слабо обучена резерва чинила је главну масу пешадије, за коју је тврдио да у борби није представљала групацију која се налази под јединственом командом. Питао се како југословенско војно вођство није успело да примени неко од искустава из дотадашњег тока рата, првенствено на западу. Сматрао је да је делатност „пете колоне“ добрим делом утицала на брз југословенски војни пораз, јер су редови владиних службеника и официра били препуни немачких агената. Основном грешком југосло-

⁴² АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 64.

⁴³ Исто.

⁴⁴ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 65.

венских власти на том плану сматрао је чињеницу да су дозволиле да око 1.500 немачких агената напусти земљу пред почетак рата, а да се у њу врате током самог рата, као преводиоци. Тврдио је да је током немачког бомбардовања Београда војни изасланик пуковник Тусен из зграде посланства радио-везом коригао бомбардовање града.⁴⁵ Улогу официра хрватске националности у рату сматрао је „криминалном”, јер су поред напуштања јединица војске „ишли по позадини, сејали панику и дезинформисали становништво”. Био је сведок случајева да су у сандуцима муниције, уместо граната, биле упаковане поморанџе, а да су многе гранате биле у неисправном стању. По његовом мишљењу, шифра није ни постојала јер се од раније налазила у немачким рукама, а многи немачки агенти отворено су сретали немачке јединице и информисали их о стању на терену, показујући им које су југословенске јединице и на ком месту заузеле положаје.⁴⁶ Генерал Самохин је, као искусан официр широког војног образовања, настојао да на свеобухватан начин сагледа узроке југословенског војног пораза у Априлском рату. Иако му из објективних разлога многе информације нису биле доступне, крећући се заједно с југословенским трупима, настојећи да непрекидно држи контакте с југословенским властима, успео је да употпуни слику о југословенској војсци и ранијим југословенским материјалним и мобилизацијским припремама, упозна се с немачком војном праксом у стварности и донесе дубље закључке о карактеру савремених борбених дејстава.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Војни архив (ВА), Пописник 17 – Војска Краљевине Југославије
Архив внешней политики Российской Федерации (АВПРФ), фонд 6 (Секретариат В. М. Молотова)

Бјелајац, Миле. „Покушај стратешког ослонаца на СССР 1939–1941”. *Војноисторијски гласник*, 1–2, (2006), 41–66.

Cvetković, Slavoljub. „Jugoslovensko-sovjetski pregovori 1941. o zaključenju ugovora o prijateljstvu i nenapadanju”. *Војноисторијски гласник*, 1, (1991), 11–26.

⁴⁵ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 66.

⁴⁶ АВПРФ, 6, о. 3, д. 371, п. 27, л. 67–68.

Гаврилов, Виктор. *Военная разведка информирует. Документы Разведуправления Красной армии: январь 1939-июнь 1941*. Москва: Демократия, 2009.

Hoptner, Jacob. *Jugoslavija u krizi 1934-1941*. Rijeka: Otokar Keršovani, 1973.

Новиков, Николай. *Воспоминания дипломата*. Москва: ИПЛ, 1989.

Petranović, Branko. *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939-1941*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1992.

Terzić, Velimir. *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941, I*. Beograd: Narodna knjiga, 1984.

Тимофејев, Алексеј. *Руси и Други светски рат у Југославији. Утицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији 1941-1945*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2011.

Волков К. Владимир, и Леонид Я. Гибианский. *Восточная Европа между Гитлером и Сталиным 1939-1941*. Москва: Индрик, 1999.

Зеленин, Владимир. *Советско-югославские отношения 1917-1941*. Москва: Наука, 1992.

Животић, Александар. *Југословенско-совјетски односи 1939-1941*. Београд: Филип Вишњић, 2016.

Dr. Aleksandar Životić, Associate Professor
Faculty of Philosophy, University of Belgrade
E-mail: aleksandar.zivotic@f.bg.ac.rs

SOVIET MILITARY ATTACHE IN BELGRADE ABOUT CAUSES OF YUGOSLAV ROYAL ARMY DEFEAT IN THE 1941 APRIL WAR

(Summary)

Soviet military attaché Major General Alexander Samohin analyzed the causes of the rapid military breakdown of the Yugoslav Kingdom in April 1941 and saw the main causes of its military defeat in a series of weaknesses of the Yugoslav armed forces, inaccurately assessing its physical strength at fifty-eight infantry, three cavalry and one motorized division, The technical inferiority of the Yugoslav Army, doctrinal weaknesses, inadequate war plans, outd-

ated military thought, overt tactical forms, a weak organization of the command system and training, and absolute German dominance in the airspace determined the fate of the Yugoslav Army. In addition, he considered - Yugoslavia a country where there was no unity of purpose in either the - government or the people, which was considered an agrarian country that had been under the dominant French and British political, military, and economic influence for many years. There was no strong military industry and an insufficient the amount of modern weapons and military equipment to effectively counter the well-equipped and organized German Army and operations of a widespread "fifth column" element.

KEYWORDS: *Yugoslavia, Soviet Union, Germany, April War, army, combat operations, military attache, Alexander Samohin.*